

AYNI YER FAKLI BAKIŞ

Deniz Hacıosmanoğlu*

ÖZET

Orhan Kemal, Cemile ile yine sıklıkla işlediği Çukurova-İşçi- Sosyal yaşam konularını işlemiştir. Bu eserden yola çıkılarak yapılan çalışmada adalet kavramı ve sosyal adaletsizlik inceleme konusu yapılmıştır .Bu tartışmayla yazarın sonuca bağlamadığı bu soruların cevabına ulaşmaya çalışıldı. Bu cevaplara ulaşabilmek için de çeşitli okumalar yapılarak öncelikle bu terimlerin anlamları araştırılmıştır. Ulaşılan tanımlarla romandaki olaylar incelenmiş ve olması gereken ile olan karşılaştırıldı.Bu kapsamda işçi-işveren ve işsizlik korkuları incelendi. Çalışma koşullarına, haklarının verilip verilmediğine aldırmadan fabrikada uzun saatler çalışan bu işçilerin tek derdi eve gittiklerinde karınlarını doyurabilmek. Belki sendikalaşmaya geçmelerini beklemek henüz yeni kurulan cumhuriyette fazla olur ama kendi hakları için mücadele etmemeleri aslında pek çoğunun ne kadar bir haber yaşadığını gösteriyor. Aynı zamanda eser kapsamında önyargılar görüldü. Yine toplumsal hayatta gözlemediğimiz kadına bakış ele alındı.Toplumsal hayatta kendini eşit konumda görmeyen insanların bunun bir sınıf farklılığı oluşturduğunu düşünüyorlar.Toplumdaki statü veya sınıf sosyo- ekonomik duruma bağlı onlar için. Kitaptaki olaylar çerçevesinde bu kavramları incelemeye ve sosyal adaletin ne olduğu bulunmaya çalışıldı. Ayrıca bu çalışmalar bizlere hukuk ve edebiyatın ne kadar da tamamlayıcı iki dal olduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal adalet- adaletsizlik, işçi sorunları, kadın hakları, Orhan Kemal Romanları

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

AYNI YER FARKLI BAKIŞ

GİRİŞ

Orhan Kemal Cemile romanında yine birçok eserinde olduğu gibi işçi problemlerine değinmektedir. 1934 senesi eylülünde başlayan roman henüz yeni kurulmuş cumhuriyetin yeni yeni sanayileşmesini ve bu sanayileşme sırasında ortaya çıkan sorunları göstermektedir. Roman boyu yaşanan olaylarla beraber bir yandan işçilerin sorunlarını görürken bir yandan da dönemin belli bir grubunun sosyal-ekonomik hayatını görüyoruz. Mübadeleyle Türkiye'ye gelmiş olan Malik ve çocuklarının eve ekmek getirme mücadelesi aslında aynı sorunu yaşayan pek çok işçinin evini gözler önüne sermektedir.

FABRİKAYA BAKIŞ

Eser boyunca her yaştan,cinsiyetten insanın ekmek kapısı olarak gördükleri fabrikaya gittiklerini görüyoruz. o bölgenin büyük çoğunluğunu istihdam eden fabrika işçiler için kaybedilmemesi gereken bir yerdir. Bu nedenledir ki işçiler pek çok hareketlerine bu korkuyu temel alırlar:İşsizlik Korkusu. Çalışan işçilerin hemen hepsi karın tokluğuna çalıştıklarından ne iş yeri şartlarını ne de çalışma şartlarını göz önünde tutmaktalar. Aileler çocuklarını dahi fabrikaya işçi olarak vermekteler. Romanda işçileri anlatan bir bölümde ' Her bankoda 'Öncü' ve ' Arkacı' denilen işçiler çalışır.Islak betonun üzerinde yalınayak veya takunyalarla çalışan kız,oğlan , genç, ihtiyar,kadın,erkek işçiler... Bilhassa çocuklar... Dokuz , on yaşlarında , gözleri uyku dolu, renksiz şeylerdir ki, iş kanuna uysun diye annelerinden , teyze ,hala, dayı yahut da tamamıyla yabancı bir büyük insandan parayla satın alınmış nüfus kağıtlarıyla işe girmişlerdir. ' (Kemal,2012:13) , ' Her gün on iki saat ayaküstü ufaklı büyüklü işçilerin vazifesi , arada kopuveren bu ince telleri 'yapıştırmak' tır . İşçiler bu yapıştırmada öyle ustadırlar ki ... ' (Kemal, 2012: 14) der Orhan Kemal. Aslında bu kısımlar dahi şartların ne kadar kötü olduğunu göstermeye yeterli. Aynı zaman da çocuk işçilerin hali de içler acısıdır. Sokakta koşup oynaması gereken, uyuması gereken saatlerde işe giden çocuklar. Sırf eve ekmek getirmek için iki kuruşa bağlı mecbur çalışan çocuklar. Orhan

Kemal eserde bu konuda ilgili yorum yapmamış lakin kullandığı sıfatlarla adaletsizliğin ne denli büyük olduğunu gözlerimizin önüne sermiştir misal çıplak ayaklı çocuklar diyerek.

Bu bahsi geçenler henüz fabrikaya giriştir, kapıdan bakınca görünenler. Bir de içeride yaşananlar vardır. Fabrikada iki grup oluşmuştur. Biri eski sistemi benimsemiş ağanın yanında olanlar diğeri ise Avrupa tahsil görmüş , okumuş yazmış Numan Efendinin yanında olanlar ki sayıları oldukça azdır. Zira Numan Şerif Beyin getirdiği İtalyan mühendis işçilere göre her gün yeni bir icat çıkarmakta , işlerini daha da zorlaştırmaktadır. İşçilerin büyük kısmı Kadir Ağa'nın yanındadırlar. Çünkü o da bu yabancıya güvenmemekte , onun istediklerinin yapılmasına karşıdır. Bütün fabrikada kendi otoritesini kurmak istediğinden ortağı Numan Şerif Beyin getirdiği bu herifin yaptıkları gözüne batmaktadır. İşçinin de ayak uyduramadığını gördükçe onları galeyana getirip İtalyan' ı postalamak derindedir. Maalesef işçiler de bu oyuna gelip kendi aralarında ayrılırlar ve çatışırlar. Aynı zamanda daha da ileriye gidip fabrika Kadir Ağanın da desteğiyle isyan çıkarırlar. İtalyan' a saldırırlar. Fakat sonuçları onlar için çok ağır olur. Kendilerinin olmayan bir güç mücadelesinde harcanıp giderler. Numan Şerif Bey işçilerin ayaklanmasına aldırılmaz ve çok sert şekilde bastırır, büyük kısmını işten çıkarır. Kadir Ağa' ysa ortada yoktur, onun kavgasında ziyan olan işçilere destek çıkmaz. İşçilerse ekmeklerinden olduklarıyla kalırlar.

İşçiler kendi aralarında birlikte hareket edip, çalışma koşulları için ya da hakları için mücadele etmektense maalesef birer piyon olarak başkalarının çıkarlarına çalışmışlardır. Bu nedenle de işlerinden de olmuşlardır. yani çok korktukları işsizlik için mücadele ettiklerini sanırken aslında kendilerini işlerinden etmişlerdir hem de zaten güce, sermayeye sahip bir ağanın çıkarı için.

Bu noktadan sonra tekrar işlerini isteyen işçiler için vakit çok geçtir çünkü fabrikada asıl sözü geçen Numan Şerif Bey planını yapmıştır.İstanbul ve İzmir'den Adana'ya işçi getirecektir. Bu haber işçileri büsbütün yıkar. Artık işlerini geri alamayacakları kesindir. Ve zaten açlık çoktan başlamıştır. Orhan Kemal' in anlatımıyla işlerinden olan işçilerin gözleri çökmüş, kararmıştır. Üstelik bu yeni gelecek işçiler Adana işçisi gibi ucuza değil daha pahalıya çalışmaktadırlar. ' Türkiye'nin en uyanık işçi bölgelerinden getirilecek işçiler... Onlar bizim yerli işçilerin katlandıkları hayat şartlarına tahammül ederler mi ? ' (Kemal, 2012: 133) ve yine ' Fabrikanın İstanbul ve İzmir'den işçi getireceği haberi mahallede bomba gibi patladı. Olur muydu? Olabilir miydi? Olsa bile öyle büyük şehirlerin ' kibar işçileri' bu kadcık ücretle çalışabilir miydi? ' (Kemal, 2012:146) diye geçiyor romanda. İşçiler bu duruma dayanamayıp öfkelerini onları fabrikada isyana teşvik edenlerden çıkarttılar lakin ne ekmek alabildiler ne de işleri onlara geri verildi. Bu halde olan kendilerini bir güç kavgasına feda eden işçilere oldu. Fabrika sahipleri ve onların yanında az biraz sırtını dikleştirenler işlerine güçlerine devam ettiler , aç kalansa işçiler oldu. Orhan Kemal bütün bu olanlarda işçilerin halini gözler önüne sererken bize sosyal adaletsizliği göstermektedir romanda. Fakat sonunda adalete nasıl ulaşacağımızın cevabı yoktur. Güzelliği de burada sanırım. Orhan kemal eserlerinde cevapları bizlere vermeyen bir yazar. Sonları bize bırakıyor. Nasıl bir dünya olmalı ki sosyal adaleti sağlamalı sorusu akıllara geliyor sonunda. Bunlar

adaletsizlikse adalet ne dedirtiyor. Adalet, uyuması gereken saatte ayağa kalkıp işe giden çocuğun olmaması ; adalet karın tokluğuna çalışan değil gerçekten emeğinin karşılığını alan işçinin olması mı yoksa adalet usta yazarın roman sonunda bize bıraktığı gibi sadece bu sorulardan ibaret bir sözcük mü? İşte bu eserler bize bunu göstermektedir.

Adaletsizlik terimi bir durumu, adalet terimi ise bir fikri, bir insan tasarımı ya da genel bir talebi veya bir üst ilkeyi getiriyor, bir durumu değil.(Kuçuradi, 2007:34) Orhan Kemal de tıpkı tanımda da dendiği gibi bu durumu anlatıyor bize. Adaletsizliği gösteriyor ve adaleti aramamız için bir ateş yakıyor.

SINIF HEM VAR HEM YOK

Orhan Kemal eserin içinde sadece işçi sorunlarından değil ayrıca dönemin sosyal-kültürel bir hadisesi olan kadına bakışı ve önyargıyı anlatmaktadır. Aslında yıllar geçmesine rağmen bu konunun değişmediğini görmekteyiz. Sadece tartışmaya giren hikayeler değişmektedir.. Bugün hala kadın-erkek eşitliği tartışılırken dolaylı ya da dolaysız kadın 2. sınıf muameleye tabi olmaktadır.

Roman boyunca pek çok kişinin kadına bakışını görmekteyiz. Bunlar hem erkekler hem de kadınlar. Erkeklerin hemen hepsi kadının bir söz sahibi olmadığı dünyayı benimsemiş, onlar adına konuşmayı kendilerine vazife bilmiş insanlar. İşin daha da vahimi hayatlarını değiştirecek kararlar da dahi söz hakları olmadığına inanıyorlar. Örneğin Cemileyle evlenmek isteyen Deveci Çopur Halil Cemile onu istememesine rağmen son sözü babasının söyleyeceğini diyip durmaktadır. Cemilenin bu konuda söz hakkına inanmaz , kabul etmez.

Kadınlar gündüz fabrikaya gidip evleri için üç beş kuruş kazanmaktalar aynı zamanda akşamları da eve gelip yemeği pişirmek, evi toplamak, çocuklarla ilgilenmek zorundalar. Pek çok kişi kadınlar da dahil bunu kendi görevleri saymakta yapmanın normal yapmamanın ise eksiklik,kadınlıktan yoksunluk olduğunu düşünmekte. Akşamları yorgun argın eve gelen cemile yemeğe hazırlar çamaşırlar yıkar asar. Banyo yapacak zamanı dahi zor bulur.

Diğer yandan bir de sosyal ekonomik farklarla birbirini yargılayan insanlar görürüz. Romanın çok küçük bir bölümünde geçse de bu önyargılar derhal göze batmakta. Cemileyle evlenmek isteyen ve cemilenin de sevdiği katibin ailesi cemile ve ailesiyle tanışmaya geldiğinde , onları yaşadıkları yerle, isimlerinin önünde olmayan sıfatlarıyla yargıladılar ve oğullarının bu işçi kızla evlenmesine karşı çıktılar. Hayatta eşit fırsatlara sahip olmayan bu iki aileden iyi halde olanı , cemile ve ailesini yoksul oldukları için kendilerine layık göremediler. İnsani ilişkilerini bu boyutta değerlendiren insanlar belki resmiyette olmasa sınıf farkını ortaya koymaktadırlar. Daha cemileyi tanımadan onun kültürsüz cahil oğullarına layık biri olmadığına kanaat getirdiler. Sırf yaşadığı yerle. Aslında romanın başlarında bu tarz bir farklılık şu betimlemeyle anlatılmakta: ' Çürümüş tahta, paslı teneke ve kerpiç yığınlarından ibaret evleriyle işçi mahallesi sanki bir seldi, bir

seldi de bu sel , uzak, çok uzaklardan yuvarlana yuvarlana, köpüre köpüre, korkunç anaforlar yapa yapa gelmiş, yıllardan beri mahallenin nabzı gibi atan fabrikanın ağır, beyaz taşlarla örülü, kalın sağlam ve yüksek dört duvarına dört yandan yüklenmiş, ama duvarları aşamadan, takılmış kalmıştı. ' (Kemal, 2012:7). İşte katibin ailesi de bu yeri böylesine köhne görmüş ve bu sınıf farkının bu evliliğe engel teşkil ettiğini düşünmüşleridir.

SONUÇ

Orhan Kemal Cemile' de aslında hepimizin gördüğü bildiği adaletsizlikleri bizlere göstermiştir. Saf ve yalın haliyle. Abartıdan uzak bir şekilde.

Bugün hepimiz belli hayat standartlarına sahip yaşıyoruz ve bunların altına biraz dahi düşmek mutsuzluğumuza, hak ve adalete güvensizliğimize sebep oluyor. Bazı insanlarsa doğuştan sahip olmaları gereken en temel haklarına dahi sahip olmadan yaşayıp gidiyorlar.

Adalet, kişilerin temel ve diğer haklarının korunması talebi ve mevcut koşullarda gereklerinin, sürekli olarak, ülkeler ve dünya düzeyinde gerçekleştirilmesi talebidir. (Kuçuradi, 2007: 34). Eğer adalet için kabul ettiğimiz tanım buysa işte bu noktada aynı yere farklı bakışları görmekteyiz.. İş verenler işçilerini onların kurallarına uymak zorunda olan istihdamlar olarak görmekteler. İşçilerin bir kısmı bunu kabullenip çalışırken bir kısmı ise sendikalaşıp kendi haklarını arama yollarına gitmekteler. Romanda da baba Malik' in fabrikadan hoşlanmadığını görüyoruz. ' Korkuyorum İzzet, fabrikadan korkuyorum! Çocuklarımı günün birinde fabrikaya yem edeceğim gibi geliyor. Korkuyorum! ' (Kemal, 2012: 73) diyor yaşlı adam. Malik de fabrikadaki durumdan haberdardır ve işçilerin kendi aralarında ayrıştığını bilmektedir. Korkmakta da haksız değildir. Fakat en temel ihtiyaçlarını dahi zar zor karşılayan bu aile işte bu ekmek kapısına mecburdurlar.

Kişi merkeze alınarak bakıldığında , sosyal adaletsizlik, dolaylı korunan temel kişi haklarının - ya da bazılarının- hiç korunmadığı durum değildir; böyle hakların bir ülkede ilgili bütün yurttaşlar için korunmadığı durumdur.(Kuçuradi, 2007:14). Kitapta da görüyoruz ki en temel haklarının dahi korunmadığı insanlar var. Eser 1934 senesinde geçmekte lakin 2013' e baktığımızda da aslında değişen bir şey olmadığını görüyoruz. Aynı çekincelerle hala hakkını arayamayan, belki de ararken işinden olan bir sürü insan var. Hala kadının toplumdaki yeri tartışılıp sorgulanmakta ve hala pek çok konuda sadece kendisi değil bir erkeğin kanaatiyle karar vermektedirler. Umarım bundan yıllar sonra da hala aynı noktalarda takılmaz ve daha ileri bir anlayışa geçebiliriz.

KAYNAKÇA

- Kuçuradi, İ. (2007) . İnsan Hakları:Kavramları ve Sorunları (Adalet Kavramı). Türkiye Felsefe Kurumu
- Kuçuradi, İ. (2007) . İnsan Hakları:Kavramları ve Sorunları (Felsefe ve Sosyal Adaletsizlik) . Türkiye Felsefe Kurumu
- Kemal, O. (2012) . Cemile. İstanbul: Everest Yayınları

